

ისტორია

გრაფი დე ვოგის მოგზაურობა ქუთაისში

გიორგი ჭიჭინაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი. საქართველო
giorgi.chichinadze@atsu.edu.ge

ცნობილია ფრანგმა მოგზაურმა ელჟინ მელქიორ დე ვოგმა 1875-1882 წწ. იმოგზაურა საქართველოში და საინტერესო ცნობები გამოაქვეყნა ამერიკის შეერთებულ შტატების პრესაში. გრაფის პუბლიკაცია ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შესწავლილი და ქართულ ენაზე თარგმნილი. მწერალი საინტერესო ცნობებს გვაწვდის იმდროინდელ საქართველოს შესახებ, რაც საშუალებას გვაძლევს, კიდევ ერთხელ გავაანალიზოთ იმდროინდელი ისტორია, კულტურა, ეთნოგრაფია, ყოფა-ცხოვრება, ჩაცმულობა, და ა.შ. სტატიას თან ერთვის თარგმანი, რომელიც ეხება ქუთაისს და ქვეყნდება პირველად.

საკვანძო სიტყვები: კავკასია, საქართველო, ქუთაისი, მარი ელჟინ მელქიორ დე ვოგი, ტიურ დე ტულსტრუპი.

1891 წელს ნიუ-იორკში დაიბეჭდა წიგნი „მეფე და მისი ხალხი ან სოციალური ცხოვრება რუსეთში“ (The Tsar and His People or Social Life in Russia, Harper&Brothers, Franklin Square, New York, 1891). წიგნის ერთ-ერთი ავტორი გახლავთ ფრანგი დიპლომატი, მოგზაური, ორიენტალისტი, არქეოლოგი, ფილანტროპისტი და ლიტერატურული კრიტიკოსი გრაფ მარი ელჟინ მელქიორ დე ვოგი (1848 – 1910). აღნიშნულ წიგნში ცალკე თავი ეთმობა კავკასიაში მოგზაურობას (Through the Caucasus). წიგნის გამოცემაზე გრაფმა ნიუ-იორკის ცნობილ ჟურნალ „ჰარპერ ვიქლი“ 1889-90 წლებში გამოაქვეყნა იმივე დასახელების სტატიები, რომლებშიც გრაფი დე ვოგი გვიყვება თავის მოგზაურობას რუსეთის იმპერიაში და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ცალკე თავს უთმობს კავკასიას. ჩვენთვის წიგნის ეს ნაწილია მნიშვნელოვანი, რადგან ავტორი გვაწვდის საინტერესო ცნობებს იმდროინდელი საქართველოს შესახებ. მოგზაურობის პერიოდში გრაფმა დე ვოგმა მოინახულა საქართველოს ბევრი ქალაქი და მხარე (თბილისი, საქართველოს მთიანეთი, იმერეთი, სამეგრელო და სხვ.). წინამდებარე ნაშრომი შეეხება დე ვოგის ნაშრომის იმ ნაწილს, რომელშიც გრაფი მოგვითხრობს იმერეთისა და ქუთაისის შესახებ. აღნიშნული წიგნი არათუ თარგმნილი არ არის ქართულად, არამედ, ფაქტობრივად, შეუსწავლელია და ქართველი მკითხველისთვის დღესაც უცნობია გრაფ დე ვოგის საქართველოში მოგზაურობის ამბავი. გამონაკლისია ოთარ ნიკოლეიშვილის ნაშრომები. მან პირველად სამეცნიერო სივრცეში

გ. ჭიჭინაძე

მცირე კვლევა მიუძღვნა გრაფ დე ვოგის მოგზაურობას (ნიკოლეიშვილი 2017: 62-71; ნიკოლეიშვილი 2017ა).

ვიდრე უშუალოდ წიგნის შევსებოდეთ, მოგაწვდით რამდენიმე მნიშვნელოვან ბიოგრაფიულ ფაქტს გრაფ დე ვოგის ცხოვრებიდან. იგი დაიბადა საფრანგეთში, ნიცაში, 1848 წლის 25 თებერვალს. მონაწილეობას იღებდა 1870-1871 წლების საფრანგეთ-პრუსიის ომში. სედანთან¹ ბრძოლაში დაიჭრა და რვა თვე ტყვეობაში გაატარა მაგდებურგში; ამავე ბრძოლაში დაიღუპა მისი უმცროსი ძმა. ომის დასრულების შემდეგ იგი ეუჭინს აჯილდოვებენ სამხედრო მედლით; ამავედროულად, იგი იწყებს საფრანგეთის მესამე რესპუბლიკის დიპლომატიურ კორპუსში მუშაობას ჯერ კონსტანტინეპოლში, ოტომანთა იმპერიაში საფრანგეთის საელჩოს ატაშედ, შემდეგ კი ეგვიპტეში. 1875-1882 წლებში გრაფი დე ვოგი მსახურობდა საფრანგეთის საელჩოში, სანკტ-პეტერბურგში. აღნიშნულ პერიოდში მან იმოგზაურა რუსეთსა და მათ შორის კავკასიაშიც. 1878 წელს გრაფმა იქორწინა ალექსანდრა ანენკოვაზე, გენერალ მიხაილ ანენკოვის (1835-1899) დაზე, რომელთანაც შეეძინა სამი შვილი: ჰენრი (1879 - ?), რაიმონდი (1881-1926) და ფელიქსი (1882-1946). გრაფი დე ვოგი 1910 წლის მარტში, პარიზში, ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა (Vogüé 2020; Félix de Vogüé 2020).

აღნიშნული წიგნი კიდევ უფრო საინტერესოა ილუსტრაციებით, რომელიც შექმნილია ცნობილი ამერიკელი მხატვრის ტიურ დე ტულსტრუპის (1848-1930) მიერ. ტიური, წარმოშობით შვედი, დაიბადა სტოკჰოლმში 1848 წლის 4 აპრილს. მამა მაგნუს ტულსტრუპი, იყო გენერალ-ლეიტენანტი, ხოლო დედა ჰედვიგ კრისტინა აკრელი (Hedvig Kristina Akrell), გახლდათ გამოჩენილი სამხედრო პირის, გენერალ-ლეიტენანტ კარლ აკრელის² (Carl Akrell) ქალიშვილი. ტიურის ბაბუა აკრელი გახლდათ ნიჭიერი მხატვარი და დიზაინერი, ასევე ტიურის მამაც მაგნუსი, ძალზედ ნიჭიერი მხატვარი იყო; სწორედ მათგან მიიღო, ალბათ, მემკვიდრეობით მხატვრობის ნიჭი ახალგაზრდა ტიურმა. მაღალი სამხედრო წოდების ოჯახში, რა თქმა უნდა, ტიურის კარიერაც წინასწარ იყო განსაზღვრული, რადგან შეუძლებელი იყო მეფის მინისტრის შვილი გამხდარიყო მხატვარი. 1861-1865 წლებში იგი სწავლობდა კარლსბერგის სამხედრო სკოლაში. შემდგომ ის ჩაირიცხა სტოკჰოლმის საარტილერიო დანაყოფში. მოგვიანებით, მსახურბს ალჟირში, მარშალ მაკ-მაჰონის მეთაურობით. 1868 წელს იგი დაინიშნა უმცროს-ლეიტენანტად და მონაწილეობა მიიღო რამდენიმე ექსპედიციაში. 1871 წლის თებერვალში ტიურის ლეიტენანტის, ხოლო მოგვიანებით კაპიტნის ჩინიც

1 ქალაქი არდენის დეპარტამენტში, საფრანგეთი. 1870 წლის 1-2 სექტემბერს ფრანგულმა არმიამ მძიმე მარცხი განიცადა სედანთან ბრძოლაში. იმპერატორი ნაპოლეონ III ტყვედ ჩაბარდა პრუსიელებს.

2 ეს უკანასკნელი მონაწილეობას იღებდა 1813 წლის ლაიფციგის ბრძოლაში ნაპოლეონის წინააღმდეგ

უბოძეს. 1872 წელს ბრძოლებით დაღლილი ტიური ანებებს სამხედრო კარიერას თავს და მიემგზავრება სრულიად ახალ სამყაროში - კანადაში. იქ მხოლოდ რამდენიმე წელი ჩერდება და მუშაობას იწყებს კარტოგრაფად. მან საკმაოდ კარგი რეპუტაცია მოიპოვა აღნიშნულ საქმიანობაში, თუმცა ბოსტონიდან ღებულობს უკეთეს შემოთავაზებას და თავის ჩანახატებს უგზავნის ნიუ-იორკის „დეილი გრაფიკს“. 1874 წელს აღნიშნულმა გამოცემამ დაიქირავა ახალგაზრდა ხელოვანი. 1876-1880 წლებში იგი მუშაობს ფრანკ ლესლის „ილუსტრირებულ გაზეთში“, ხოლო 1880 წლიდან მუშაობა დაიწყო ძალიან ცნობილ გამოცემაში - „ჰარპერ უიქლი“. მალევე მიმზიდველ ხელფასთან ერთად ტიურის აგზავნიან ევროპაში მნიშვნელოვანი მოვლენების დასაფიქსირებლად. 1888 წელს იგი გაგზავნეს რუსეთში, რათა აღებეჭდა გერმანიის იმპერატორის ვიზიტი სანკტ-პეტერბურგში. ტულსტრუპმა შემოიარა რუსეთი და გააკეთა უამრავი ჩანახატი ამ ქვეყნის ყოველდღიური ცხოვრებიდან. სწორედ ამ პერიოდში აქვს მხატვარს კავკასიასა და, მათ შორის, საქართველოზე გაკეთებული ჩანახატები (სურ.1,2,3,4,5) (Thulstrup 1962: 9-19).

აღნიშნული მონაკვეთი ხატოვნად აღწერს ქუთაისს და არაერთ საგულისხმო დეტალს იჩინავს ქალაქის შესახებ. ვოგი აღფრთოვანებულია შთამბეჭდავი ლანდშაფტით, თუმცა ეს ხელს არ უშლის შეამჩნიოს უდარდებლობა და სიზარმაცე ქართველის ხასიათში. ფრანგი არქეოლოგი საქართველოს, ქუთაისის ყოფას, უპირველეს ყოვლისა, ისტორიულ ჭრილში აღიქვამს, ასევე, ეყრდნობა, ჩვენთვის კარგად ცნობილი ფრანგი მოგზაურის - შარდენის (შარდენი 1975) ჩანაწერებს, იხსენებს ჩვენი ისტორიის საკმაოდ სისხლიან მოვლენებს და საფრანგეთის სამეფო კარის ცხოვრებაში პოულობს მსგავსებას. მნიშვნელოვანია, რომ ვოგი საქართველოს მძიმე ყოფის უმთავრეს მიზეზად ქვეყნის გეოპოლიტიკურ მდებარეობას, იმპერიათა მხრიდან მის მუდმივ ექსპანსიას მიიჩნევს, რასთანაც, ამასთანავე, კულტურულ მრავალფეროვნებასაც აკავშირებს. აღსანიშნავია, რომ განსაკუთრებულად გილს ამ ოპუსში ბაგრატის ნანგრევები და გელათი იჭერს.

შესაძლებელია დღევანდელმა მკითხველმა ვოგის მიერ გამოთქმული შეხედულებები მთლიანად არ გაიზიაროს, მაგრამ უდავოა ისიც, რომ მან იმთავითვე სწორად შეაფასა საქართველოს განვითარების პოტენცია, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, დიდ შრომასთან დააკავშირა.

ლიტერატურა

Vogüé 2020: Melchior de Vogüé (1848–1910) - Critical and Biographical Introduction by Grace Elizabeth King (1852–1932) electronic source, search data 06.07.2020 (<https://www.bartleby.com/library/prose/5478.html>)

გ. ჭიჭინაძე

Félix de Vogüé 2020: Eugène-melchior de vogüé's son, electronic source, search data 01.07.2020 <https://peoplepill.com/people/felix-de-voguee/>

Thulstrup 1962: Thulstrup Åke, Thure Thulstrup: Painter of American Historical Scenes: Some Personal Recollections, Swedish Pioneer Historical Society, v.13, no.1, 1962.

ნიკოლეიშვილი 2017: ნიკოლეიშვილი ო., ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ნაწილი I, ქუთაისი, 2017.

ნიკოლეიშვილი 2017ა: ნიკოლეიშვილი ო., „ფრანგი დიპლომატის - გრაფ მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგის ცნობები ქუთაისის შესახებ“, ქართველური მემკვიდრეობა, XXI, ქუთაისი, 2017.

შარდენი 1975: ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ), თბ., 1975.

History

Travel of Count de Vogue to Kutaisi

Giorgi Chichinadze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia
giorgi.chichinadze@atsu.edu.ge

The famous French traveler Eugene Melchior de Vogue traveled to Georgia in 1875-1882 and published interesting information in the United States' Press. The work of the Count has not yet been properly studied and translated into Georgian. The writer provides interesting information about Georgia at that time. It allows us to re-analyze the history, culture, ethnography, way of life, dress, etc. of that time. The translation is attached to the article, which refers to Kutaisi.

Keywords: Caucasus, Georgia, Kutaisi, Marie Eugene Melchior de Vogue, Thure de Thulstrup.

In 1891, book "The Tsar and His People or Social Life in Russia" was published in New York (The Tsar and His People or Social Life in Russia, Harper&Brothers, Franklin Square, New York, 1891, pp1-435). One of the authors of the book is a French diplomat, traveler, orientalist, archaeologist, philanthropist, and literary critic Count Marie Eugene Melchior de Vogue's (1848-1910). Prior to the publication of the book, the Count published articles with the same title in 1889-90 in the famous New York journal "Harper's Weekly". Count de Vogue tells us about his journey in the Russian Empire and, as mentioned above, dedicates the whole chapter to the Caucasus. This part of the book is important for us, because the author provides interesting information about Georgia of that time. Count de Vogue visited many

cities and regions of Georgia (Tbilisi, highland regions, Imereti, Samegrelo, etc.). This paper will focus on the part of de Vogue's work where the Count tells the story of Imereti and Kutaisi. Not only this book is not translated into Georgian, but also it is completely unexplored, and the story of Count de Vogue's journey to Georgia is still unknown to Georgian readers. The only exception is the works of Otar Nikoleishvili, who was the first to dedicate a small scientific research to the travels of Count de Vogue (Nikoleishvili O., *Essays on the History of Georgia*, Part I, pp.62-71 Kutaisi, 2017; Nikoleishvili O., "Information about Kutaisi by French diplomat - Count Marie-Eugene Melchior de Vogue", *Kartvelian Heritage*, XXI, Kutaisi, 2017).

Before further discussion, it will probably be interesting for the reader to get acquainted with the short biography of Count de Vogue. He was born in Nice, France, on February 25, 1848. He participated in the Franco-Prussian War of 1870-1871. He was wounded in a battle near Sedan¹ and spent eight months in captivity in Magdeburg; His younger brother was killed in the same battle. After the end of the war, Eugene was awarded a military medal; At the same time, he began working in the diplomatic corps of the Third French Republic, first in Constantinople, in the Ottoman Empire as an attaché at the French Embassy, and then in Egypt. From 1875 to 1882, Count de Vogue served at the French Embassy in St. Petersburg. During this period, he traveled to Russia, including the Caucasus. In 1878, the count married Alexandra Anenkova, the sister of General Mikhail Anenkov (1835-1899), with whom he had three children: Henry (1879 -?), Raymond (1881-1926) and Felix (1882-1946). Count de Vogue died in March 1910, in Paris, after a short illness.

This book is even more interesting with illustrations created by the famous American artist Thure de Tulstrup (1848-1930). Thure was born in Stockholm on April 4, 1848. Father Magnus Tulstrup was a lieutenant general, and his mother, Hedvig Kristina Akrell, was the daughter of a prominent military figure, Lieutenant General Carl Akrell²². Thure's grandfather Akrell was a talented artist and designer, Thure's father Magnus, was a very talented artist too; perhaps it was from them that he inherited his talent for painting. In a family of high military rank, of course, Thure's career was predetermined, as it was impossible for the son of the king's minister to become an artist. From 1861 to 1865, he attended the Karleburg Military School. He was later enlisted in the Stockholm Artillery Division. Later, he served in Algeria, under the command of Marshal McMahon. In 1868, he was appointed as junior lieutenant and took part in several expeditions. In February 1871, he was promoted to the rank of lieutenant and later to the rank of captain. Tired of fighting in 1872, Thure gave up his military career and traveled to a whole new world-

¹ City in the Ardennes department, France. On September 1-2, 1870, the French army suffered a heavy defeat at the Battle of Sedan. Emperor Napoleon III surrendered to the Prussians.

² The latter took part in the Battle of Leipzig in 1813 against Napoleon.

გ. ჭიჭინაძე

Canada. He only stayed there for a few years and started working as a cartographer. He gained a good reputation for this activity, but received a better offer from Boston and sent his sketches to "The Daily Graphic" in New York, where he was hired in 1874. From 1876 to 1880 he worked for Frank Leslie's illustrated newspaper, and from 1880 he began working for the well-known "Harper's Weekly". Soon, Theure was sent to Europe to record important events, he was paid quite an attractive salary. In 1888 he was sent to Russia to pay a visit to the German Emperor in St. Petersburg. Tulstrup traveled around Russia and made numerous sketches of the daily life of the country. That was the period when the artist made sketches of the Caucasus, including Georgia (Figs. -1,2,3,4,5).

This section graphically describes Kutaisi and contains many important details about the city. Vogue admires the impressive landscape, but this does not prevent him from noticing carelessness and laziness of Georgian people. The French archaeologist perceives the existence of Georgia, Kutaisi, first of all, in the historical context, he also relies on the records of the well-known French traveler - Chardin (Chardin 1975), recalls the bloody events of our history and finds similarities in the life of the French royal court. It is important that Vogue considers the geopolitical location of the country, its constant expansion by the empires, as the main causes not only of Georgia's difficult state, but also its cultural diversity. It is noteworthy that a special place in this opus is taken by the ruins of Bagrati and Gelati.

Present-day readers may not fully share the views expressed by Vogue, but he certainly correctly assessed the development potential of Georgia from the very beginning and associated it with great effort.

მარი ეუჟენ მელქიორ დე ვოგი მეფე და მისი ხალხი ან სოციალური ცხოვრება რუსეთში ნაწყვეტი

სხვა სამყარო - სამოთხე დედამიწაზე! მე დავტოვე ტიფლისი-ფოთის რკინიგზა ქუთაისის მონაკვეთზე, რომლიდანაც გავუყევი რიონის, ძველი ფაზისის ზედა ხეობას, რომელშიც ანტიკურ ეპოქაში ცხვრის საწმისით ოქროს მოიპოვებდნენ... ქუთაისი იყო იმერეთის დედაქალაქი. დღესდღეობით ის არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და მომწუსხველი ქალაქი კავკასიაში, სადაც სახლები განლაგებულია ბაღებს შორის რიონის ორივე სანაპიროზე, მყინვარებით დამშვენებულ მთების ამფითეტრში. მდინარე, რომლის ხეობა შეფერილია მოლურჯო-ვერცხლისფერში, ნაყოფიერს ხდის სიმინდის მინდვრებს, ვენახებსა და ხილის ბაღებს, რომლის ზემოთ, ფერდობებზე ტყეებია განლაგებული. წელიწადის იმ დროს, როდესაც მე ამ ქვეყანაში ვმოგზაურობდი ეს სანაპირო ზოლი ყვავილებით იყო დაფარული. გზის

გასწორებ ვერხვის ხის ტოტებზე ჩამოკიდებული იყო აყვავებული ვარდის ფარდები. იმ ბაღებში, რომლებიც გარს აკრავს ქალაქის სხვადასხვა ნაწილს, თეთრი პავილონების და მაგნოლიების ბუჩქები ჩრდილს აყენებს თამბაქოს და ფეტვის მინდვრებს, ყველაზე მეტად დომინირებს წითელი ფერი, მიწა დაფარულია სრულიად აყვავებული ველური ბროწეულის ხეებით. მთელი გორაკი წითლად შეფერილ გუმბათს ჰგავს. ეს არის ყველაზე ბრწყინვალე დღესასწაული, რომელიც ჩემს თვალებს ოდესმე უხილავს ამ სამყაროში..... ამ ყვავილებიან ლანდშაფტში წარმოიდგინეთ ღმერთებისა და ქალღმერთების შთამომავალნი. აქ ადამიანთა რასას შენარჩუნებული აქვს ის სრულყოფილება და კეთილშობილება, რომელიც სხვაგან, ყველგან დაკარგულია. სილამაზე აქ გამონაკლისი კი არა წესია. დაწყებული დღიური მუშიდან, რომელიც ქვების სამტეხლოზე მუშაობს, პრინცების შთამომავალი დიდგვაროვნებით დამთავრებული, ოლიმპოელი იუპიტერის მოსიარულე სკულპტურებს წარმოადგენენ. ბაჩლიკი¹ ან თხის ბეწვის მოსასხამი, რომლის ნაკვეთი ასობით განსხვავებულ და გრაციოზულ სტილში მოსავს ამ სკულპტურებს, კიდევ უფრო მეტ ხიზლს მატებს მათ. ქართველების უმრავლესობას აქვს ქერა თმა, ცისფერი თვალები, არწივის ნისკარტის მსგავსი ცხვირი და სწორი შუბლი, არც ერთ სიტყვას არ ძალუძს გადმოსცეს მათი ცეცხლოვანი გამომეტყველება და სიამაყისა და ღირსების განცდა, რომელსაც მონძებში გახვეულნიც კი ატარებენ. კვირაობით, ქუთაისის ბაღში ლამაზად შემოსილი ხალხი იყრის თავს, მოწყენის საშუალებას არ მაძლევდა მოძრავი ქანდაკებებისგან შემდგარი მოსახლეობის თვალიერება. კაცები არიან შემოსილები შავი ან ყავისფერი ჩერქეზკათი² ან გრძელი ტუნიკით, რომელიც მათ ჩექმებს ფარავს, რომაული ტოგასგან³ მას განსხვავებს ვაზნის ჩანთა და ვერცხლის მოსევადებული სარტყელი, მასზე ჩამოკიდებული პონიარდით⁴. მეჩვენებოდა, რომ ამ მიწიერ თავყრილობაში მონაწილეობას იღებდნენ უძველეს დიდგვაროვანთა შთამომავალნი. ადრეულ ასაკში ქალები გამოირჩევიან მარმარილოს ნაკვეთებით, თუმცა, ასაკის მატებასთან ერთად იკლებს მათი დიდი წყლიანი თვალების ბრწყინვალეობა, რომლებიც ანათებს ვუალის ქვეშ თბილი, მკრთალი კანის ფონზე. ჩემი ნათქვამის მტკიცებულებად შეიძლება მოვიყვანო ძველი მოგზაურის, შარდენის⁵ სიტყვები: „ქართული სისხლი საუკეთესოა არა მხოლოდ აღმოსავლეთში, არამედ, შეიძლება ითქვას, მთელს მსოფლიოში. მე არ შემინიშნავს არც ერთი ულამაზო სახე, არამედ, მინახავს მხოლოდ

1 ბაჩლიკი ანუ ბაშლუდი, იგივე ყაბალახი (შენიშვნები ყველგან ეკუთვნის მთარგმნელს)

2 ჩერქეზკა ანუ ჩოხა-ახალუხი

3 ძველი რომის მოქალაქეთა ზედა ტანსაცმელი - გრძელი თეთრი წამოსასხამი

4 ხანჯლის ნაირსახეობა, სწორი ორპირი მახვილი მახვილი წამახვილებული წვეტით

5 ჟან შარდენი (1643-1713), ფრანგი მოგზაურ და მოგზაური, რომელმაც 1672-1673 წლებში იმოგზაურა საქართველოში

გ. ჭიჭინაძე

ანგელოზის მსგავსი. ბუნებას უხვად ჰყავს დაჯილდოებული ქალები ყველანაირი შარმით, რომელსაც სხვაგან ვერსად ნახავთ. შეუძლებელია მათ შეხედოთ და არ შეგიყვარდეთ. ქართველი ქალების სახესა და ფიგურაზე მშვენიერს ვერც ერთი მხატვარი ვერ დახატავს. ისინი არიან მაღლები, ჰაეროვნად მოძრაობენ, არც ჭარბ-წონიანები არიან და არც ძალიან გამზდრები. რამდენად მცირე ტანისამოსსაც არ უნდა ატარებდნენ ზედმეტს ვერასდროს ვერაფერს დაინახავთ. ერთადერთი რაც მათ ნაკლს წარმოადგენს, მათ შორის ყველაზე ლამაზებიც და ნაკლებად ლამაზებიც სახეს ჯერ კიდევ იღებავენ.

იმისათვის, რომ გაიგოთ, რატომ არის ბუნების მიერ დაჯილდოებული ერი ასე განსხვავებული მთელი ინდო-ევროპული ოჯახისგან უნდა წაიკითხოთ შარდენის ცნობისმოყვარე და დრამატული მონათხრობი. ლუი XIV¹-ის მეფობის პერიოდში მან სამეგრელოსა და იმერეთში იმოგზაურა, სადაც პატიმრობას სასწაულებრივად დააღწია თავი. სოციალური მდგომარეობა, რომელსაც შარდენი აღწერს პირველი მეროვინგების² ყოფის მსგავსია; ზოგჯერ შესაძლებელია ასევე გაგახსენდეთ აფრიკული სამეფოებიც, რადგან აქაც მმართველები შემოსავალს ძირითადად მონების ყიდვა-გაყიდვის საშუალებით მოიპოვებდნენ. ისინი ჰყიდიან გლეხებს თურქ ყაჩაღებზე, ხოლო საკუთარ ქალიშვილებს სპარსულ ჰარამხანებზე; როდესაც ხალხი შემოაკლდებოდათ ყიდდნენ მღვდლებსაც, ოღონდ მხოლოდ ქრისტიან მღვდლებს, რომელთა ცოდნაც სიფხიზლისას რამდენიმე ლოცვის ბუტბუტით შემოიფარგლებოდა. შემაცბუნებელია ის დეტალები, რომელსაც შარდენი გვიყვება ფეოდალური მონარქიის, და იმ ეპოქის სისასტიკის შესახებ, რომელიც ჩვენთან ასე ახლოსაა. ქუთაისში ის ბრმა მეფე³ მიიღო, რომელმაც მას თავისი უბედურების შესახებ მოუყვა. ისევე, როგორც მის წინამორბედთა უმრავლესობას, მას თვალები დასთხარეს მისი მეუღლის, მშვენიერი დარეჯანის და ეპისკოპოს გაენათელის⁴ წაქეზებით, რომელთა ურთიერთობაც საიდუმლოს არავისთვის წარმოადგენდა⁵. დარეჯანმა მოგზაური მიიწვია ჰომერულ ნადიმზე, სადაც მთლიანი ღორები და ხარები საცაცეებით შემოჰქონდათ; თითოეული სტუმარი მიდიოდა და აჭრიდა მისთვის სასურველ ნაწილს, თასით იღებდა მოხარშულ ღომს სავსე ქვაბიდან. დიდგვაროვნები და სასულიერო პირები ხარბად ჭამდნენ ხორცს და სვამდნენ გარიჟრაჟიდან მზის ჩასვლამდე. შარდენი უკანასკნელი

1 ლუი XIV - საფრანგეთის მეფე 1643-1715 წლებში

2 ფრანკთა სახელმწიფოს პირველი სამეფო დინასტია (V-IX სს.)

3 საუბარია ბაგრატ IV-ზე (იმერეთის მეფე-1660-1661, 1663-1668, 1669-1678, 1679-1681)

4 გაენათელი/გენათელი გედეონ ლორთქიფანიძე (იხ. გაფრინდაშვილი ბ., რაჭა-იმერეთის საეპისკოპოსოები (გელათი, ხონი, ნიკორწმინდა) 1529-1820 წწ., დისერტაცია ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 2014.

5 აქ მცირე უზუსტობაა: ბაგრატ IV თვალები დასთხარა მისმა დედინაცვალმა დარეჯანმა, ხოლო იმ დროს როდესაც შარდენი იმერეთის მეფეს სტუმრობს მისი მეუღლე გახლდათ თამარ მუხრანბატონი, ვახტანგ V-ის შაჰნავაზის ძმის კონსტანტინეს ასული

წლების ისტორიას უბრუნდება, რომელიც წინ უძღოდა მის ჩამოსვლას, იგი შეეხება მკვლელობას, დამარცხებულთა ძარცვას და ბარბაროსულ წამებას გამარჯვებულთა მხრიდან. ქუთაისის სასახლეში დაბრუნებული ბრმა მეფეები თავიანთი მსახურების დახმარებით გულს გლეჯდნენ მეტოქეებს, რომლებმაც ისინი განდევნეს. დედინაცვლები თავიანთ შვილებს ახრჩობენ, იმისათვის რომ მათ რჩეულებს ძალაუფლება შეუნარჩუნონ. ამ ინტრიგებში პრინცესები არანაკლებ მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. მათი ვნებების, ან მათი მშობლების ინტერესების გათვალისწინებით, ისინი სამეგრელოს პრინცის საძინებლიდან იმერეთის პრინცის საძინებელში ინაცვლებენ, ამ უკანასკნელიდან კი გადადიან ტიფლისში, სპარსეთის მეფისნაცვლის ჰარამხანაში, ვითომცდა მოსამართლისა, რომელიც ყოველთვის აღჭურვილია შურისძიების იარაღით, რომლის გადაწყვეტილებაც გასაჩივრებას არ ექვემდებარება. როდესაც ვკითხულობთ შარდენის მონათხრობს დარეჯანის აღმაშფოთებელი გადაცდომების შესახებ, ჩვენ მასში ვხედავთ ფრანკთა დედოფალ ფრედერუნდს¹; ქმედებებს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ორი საუკუნის წინ. რატომაა, რომ ერის გარეგანი სილამაზე და მიმზიდველობა უცვლელი დარჩა, მიუხედავად ყოველგვარი უზნეობისა და თავშეუკავებლობის, ყოველგვარი უბედურების, რომელიც საშინელ ტირანისა უკავშირდება?!

საქართველოს ისტორიის შესახებ ჩვენთვის ნაცნობი მცირეოდენი ინფორმაციიდან გამომდინარე კი ვასკვნით, რომ იგი უნიკალურ ფენომენს წარმოადგენს ქრისტიანულ სამყაროში. მისი განვითარება კაცობრიობისგან განსხვავებით საპირისპირო მიმართულებით წარიმართა. გალიამდე², მეოთხე საუკუნეში გაქრისტიანებული ქვეყანა, მათე საუკუნეში საკმაოდ აყვავებული და წარმატებული იყო ჩვენს წინაპრებთან შედარებით, რომლებიც ამ დროს შუა საუკუნეების სიბნელეს მოეცვა. ბიზანტიის იმპერიასთან მჭიდროდ დაკავშირებულმა ქვეყანამ ასახა ბერძენი ექიმების საბოლოო სიდიადე; იმ პერიოდში პლატონი და არისტოტელე ქართულად ითარგმნებოდა. თურქების და სპარსელების მიერ დამონების შემდეგ, ადამიანებში მუსულმანური და ბიზანტიური ნაკლი და მანკიერება ერთმანეთს შეერწყა, ისინი ჩავარდნენ ბარბაროსულ რეალობაში, ეს იყო მაშინ როდესაც ევროპული რენესანსი თანამედროვე ყოფაში შემოვიდა. როგორ შეიძლება ეჭვი შევიტანოთ იმაში, რომ ამ ქვეყანასაც ჰქონდა ძალაუფლების და ინტელექტუალური კულტურის ეპოქა, როდესაც ვხედავთ ნანგრევებს იმ შესანიშნავი ტაძრისა³,

1 მეფე ხილპერიკ I-ის ცოლი და ხლოტარ II-ის დედა

2 ისტორიული რეგიონი, რომელსაც რომაელები გალიას უწოდებდნენ; მოიცავს დღევანდელ საფრანგეთს, ლუქსემბურგს, ბელგიას, ნაწილობრივად შვეიცარიას, გერმანიას, ნიდერლანდებსა და იტალიას

3 საუბარია ბაგრატის ტაძარზე, თუმცა ავტორი მას IX საუკუნის ნაგებობად მოიხსენიებს. სინამდვილეში კი ბაგრატის ტაძარი აიგო X-XI საუკუნეებში

გ. ჭიჭინაძე

რომელიც მეცხრე საუკუნეს ეკუთვნის? ეს ძეგლი შესაძლოა შევადაროთ ქრისტიანული დასავლეთის გამორჩეულ ნაგებობებს, რადგან ჩვენ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ მის გრანდიოზულ თაღებზე, რომლებიც ჯერ კიდევ მტკიცედ დგანან და სვეტებზე, რომლებიც გაბნეულია მიწაზე. დღესდღეისობით ეს ყველაზე პოეტური ნანგრევებია. გიგანტური ცაცხვის ხეებს თავიანთი ტოტები გუმბათების სიმაღლეზე აქვთ აწვდილი; ფართო კედლები ლეღვის ფოთლებით და პაულონიის ვარდისფერი თოვლით არის დაფარული. მე ავედი კედლის ნანგრევზე და მივაღწიე დიდ ნავამდე, სადაც მტრედების გუნდი ბუდობს ბუჩქებში, რომელთაც თაღის წვერზე აქვთ გადგმული ფესვები. ბავშვთა გუნდი, რომლებიც ახლახან გამოიქცა სკოლიდან¹, ხმაურინად თამაშობს აკლდამებს შორის, რომლებიც ეკლესიის წინ სკვერზე მიმოფანტულან. ერთ-ერთ საფლავზე ბაწრის მქსოველს, რომელიც მეზობელ ქუჩაზე მუშაობს, საწოლი ტიფლისური ხალიჩითა და ორი ბალიშით აქვს გაკეთებული; მას სძინავს საფლავის ქვაზე, თითქოს სარგებლობს იმ დიდი სიმშვიდით, რომელიც მის ქვემოთ მყოფმა დაიმკვიდრა. რამდენიმე ნაბიჯზე კათედრალიდან აკროპოლისის ზღვარზე, რომელიც რიონისა და მთელს ხეობის მბრძანებელია, ციხესიმაგრისა და კოშკის ნაკვალევი უძველესი ციტადელის ადგილმდებარეობაზე მიანიშნებს. ამ ადგილას ულამაზეს დედოფალთა გამო არა ერთი ტრაგედია დატრიალებულა, რომელთა შესახებაც შარდენი გვიყვება. დედოფალთა შესახებ მოგზაური ამბობს: „ისინი დამნაშავენი არიან ყველა იმ გრძნობის არსებობის გამო, რომელსაც ადამიანს მათი ნახვა განაცდევინებს, მათი მშვიდი და ნაზი თვალები მხოლოდ იმისთვის იმზირებიან, რომ მოითხოვონ სიყვარული და გასცენ იმედი“. ამ ადგილს, რომელიც ამდენჯერ შეღებილა წითლად მოკლულთა სისხლით, მინდვრებზე გამოფენილი ბროწეული მოწსა და ლალს მოგაგონებთ.

რუსულმა მმართველობამ აღადგინა წესრიგი და უსაფრთხოება იმერეთში ისევე, როგორც დანარჩენ საქართველოში. არაფერია საჭირო, შრომის გარდა, იმისათვის, რომ ეს დალოცვილი ქვეყანა ოქროს საბადოდ კიდევ ერთხელ იქცეს. მაგრამ შეუძლია კი ქართველ ერს ამ ყოველივეს გაკეთება? ჩვენ ზემოთ ვნახეთ, რომ თბილისში მცხოვრები ქართველები სამუშაოსა და მოგებას მთლიანად სომხებს აძლევდნენ. სიზარმაცე და დაუდევრობა ამ მდიდარი ტერიტორიების მმართველების განუკურნებელ სენს წარმოადგენს. მე გავესაუბრე ამ ქვეყნის რამდენიმე დიდგვაროვანს, მათ არც კი უცდიათ თავიანთი სინანულისა თუ იმედების დამალვა. სხვა კავკასიელებისაგან განსხვავებით ისინი ახლებურ წესრიგს ვერ შეურიგდნენ. მათ წარმოედგინათ, რომ თურქთა დავდასხმის მეშვეობით, რომელიც ინგლისელების მიერ მხარდაჭერილი იყო, ისინი შეძლებდნენ ძველი დამოუკიდებლობის აღდგენას; სხვა სიტყვებით რომ

¹ სავარაუდოდ საუბარი უნდა იყოს 1821 წელს დაარსებულ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელზე, რომელიც დაანგრეს 1984 წელს.

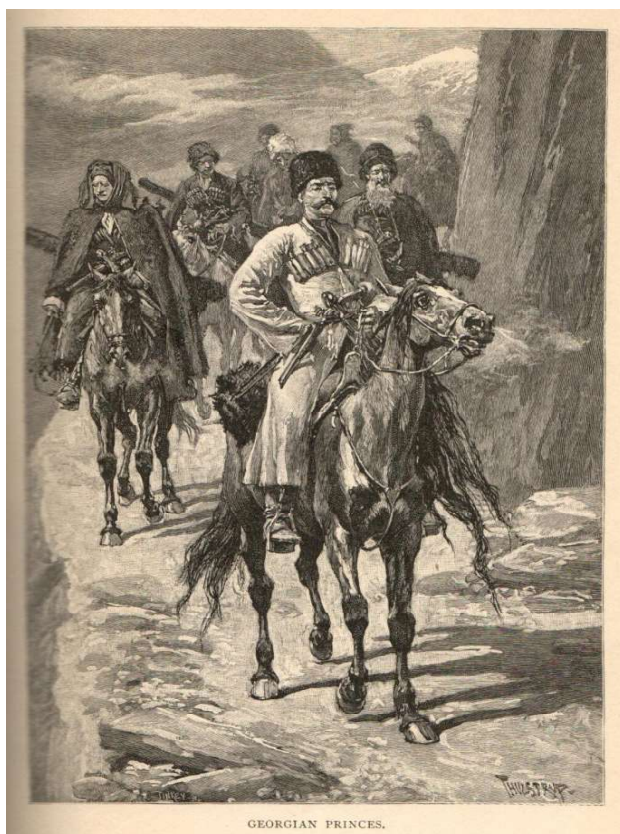
ვთქვამთ, მოსკოველ თუ მუსულმან მეზობლებთან სავაჭრო ურთიერთობების წარმოების უფლების მოპოვებას. თავიანთი ოცნების რეალიზების მოლოდინში ისინი მიდიოდნენ პეტერბურგში და გვარდიაში მსახურობისას ვალებში ეფლობოდნენ წლების განმავლობაში, შემდეგ უბრუნდებოდნენ თავიანთ სამყოფელს, სადაც თავი მოხარშული ფეტვით გაჰქონდათ და დაუდევარ ვასალებს შორის ცხოვრობდნენ, რომლებიც მათი არყოფნით სარგებლობდნენ და მათ ზურგს უკან ყირამალაზე გადადიოდნენ. მზარდი მრეწველობა ფინანსდებოდა უცხოელების განსაკუთრებით კინგლისელების, გერმანელებისა და ფრანგების მიერ, რომლებიც ჩამოდიოდნენ ქუთაისში იმისათვის, რომ დრო ფულად ექციათ. ერთ-ერთმა ჩემმა თანამემამულემ ქუთაისში დააარსა შამპანურის ღვინის საწარმო, სადაც კახეთიდან კამეჩის ტყავით ჩამოტანილ ღვინოს შუშხუნა სასმელად აქცევდა; მისი პროდუქცია შეიძლება შევადაროთ ერთ-ერთ ისეთ საუკეთესო მარკას, როგორიც ეპერნა.

მე ვესტუმრე გელათის მონასტერს, რომელიც მდებარეობს ქუთაისის ჩრდილოეთით 25 კერსის მანძილზე მთაში. ეს არის დიდი თავყვანისცემის ობიექტი ქვეყანაში და ყველა დროის მმართველი მასთან არის დაკავშირებული. მეფე დავითის მიერ XII საუკუნეში აშენებული გელათი ინახავს საქართველოს ისტორიას იმ ფრესკების სახით, რომელებიც ტაძრის კედლებს ამშვენებს. ნახატების სტილში იგრძნობა ბიზანტიური და სპარსული გავლენა, რომლის ქვეშაც იქმნებოდა ყოველივე კავკასიაში. მათზე გამოსახული მონარქებისა და წმინდანების მკაცრი პროცესიის ხილვისას შეიძლება გეფიქრათ, რომ პერსონაჟები ისპაჰანიდან იყვნენ და მათი მხატვარი კი - ათონის მთიდან. მათზე წარმოდგენილია ავთენტური პორტრეტები დედოფალი თამარისა და მეფეთა-მეფე დავით აღმაშენებლის. ქართული წარწერები, რომელიც გამოსახულია კედელზე ან საფლავის ქვაზე, აღწერს პრინცთა დიდებას. სუროთი მოფარდაგებული ნაგებობის ბოლოს, რომელიც ოდესღაც სამლოცველო იყო, ჯერ კიდევ დგას არაბული სტილის ორი კარი. დავით მეფემ, სამსონის მსგავსად, ისინი როგორც ჯილდო დარუბანდის მუსლიმთა ციხესიმაგრიდან წამოიღო და დააბრძანა ადგილას, სადაც უნდოდა რომ დაკრძალულიყო. ბერების საგანძურში ინახება ოქრომჭედლის ძვირფასი ნამუშევარი, ტიხრული მინანქრის ძველი მანუსკრიპტი, რომელიც მინიატურებით არის გაფორმებული, მისი დამაბნეველი ნარატივი გვიყვება მრავალსაუკუნოვან ლეგენდარულ ისტორიას, დამოწმებულს თითოეული იმ ქვით, რომელიც ჩვენ გვიცავდა. ჩინეთის ისტორიაზე მეტად დაფარული და ამოუცნობი ისტორიის გაცნობის შედეგად უცნაური გრძნობა შეიძლება დაგეუფლოთ, მას ჩვენი გაოცებული გონება აღიქვამს, როგორც კარგად ნაცნობი კუნძულის თავიდან აღმოჩენას. ყველაფრის მიუხედავად, მე ჩემს გიდებს უყურადღებოდ ვუსმენ, ეს უსულო საგნები კონტრასტს ქმნიან ბუნების ცოცხალ საოცრებებთან, ისინი თავიანთი ფოთლებითა და ყვავილებით

გ. ჭიჭინაძე

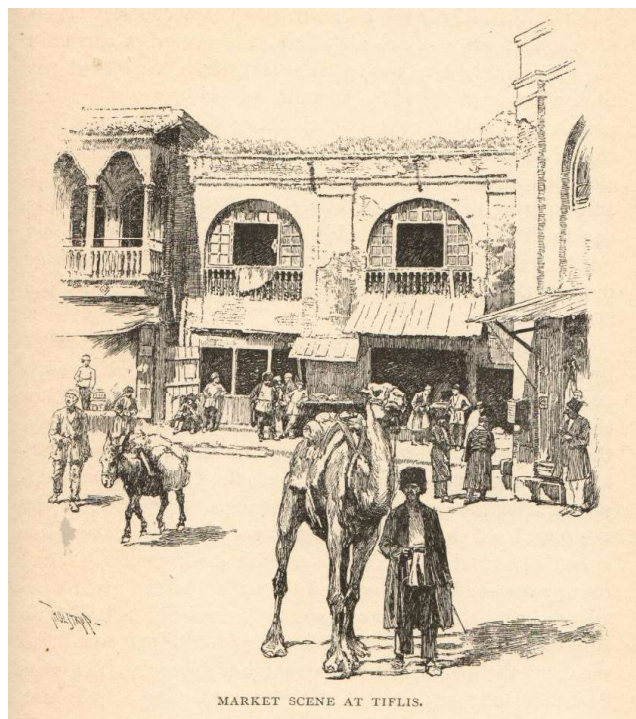
აჯადოებენ მონასტრის შენობის ნანგრევებს და გადაიზრდებიან მდიდრულ სურათებში, რომლებიც კლოდ ლორენის¹ ყველაზე აღმაფრთოვანებელ პანორამას შეიძლება შევადაროთ. ბერები გვთავაზობენ მოკრძალებულ საკვებს, კვერცხსა და მჭადს, უფსკრულზე დაკიდებული სატრაპეზოს აივანზე. ისინი მცირე რაოდენობით არიან ამ ღარიბულ სახლში შემორჩენილნი. მათი ინერტულობის მიუხედავად მათგან ზუსტი ინფორმაციის მიღებას ვცდილობდი. ეს მოსიარულე, ფერდაკარგული ფიგურები თავიანთი თეთრი წვერით, ქეჩის მიტრებითა და შავი საბურველით ჩვენგან ისევე შორს არიან, როგორც მათი თაყვანისცემის ობიექტი, რომლის წინაშეც საკმეველს აკმევენ - ეს არის გადმონაშთი იმ პატარა სამყაროსი, რომელიც ნელ-ნელა კვდება ამ ედემში, სადაც ბუნება ელოდება ახალი ადამიანების გამოჩენას, რომელსაც ის თავის დაულალავ დედობრივ მზრუნველობას შესთავაზებს.

თარგმნა გიორგი ჭიჭინაძემ

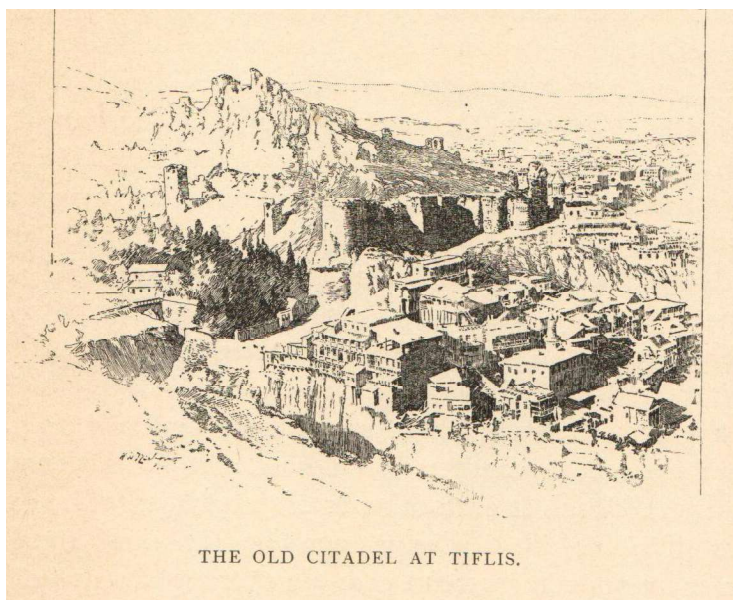

სურათი 1.
ქართველი მთავრები
Picture 1.
Georgian Princes

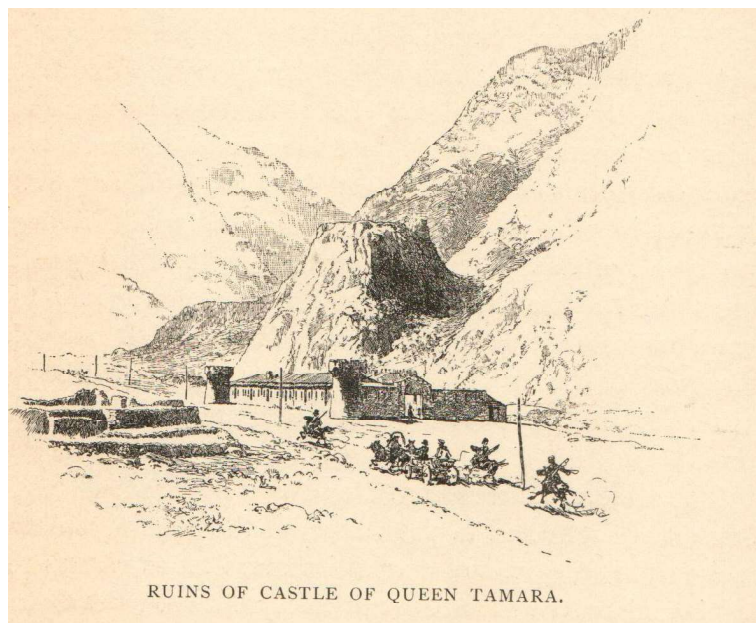
¹ ფრანგი ფერმწერი, გრაფიკოსი, კლასიციზმის წარმომადგენელი; ლანდშაფტის მხატვრობის ერთ-ერთი უდიდესი ოსტატი (1600-1682)

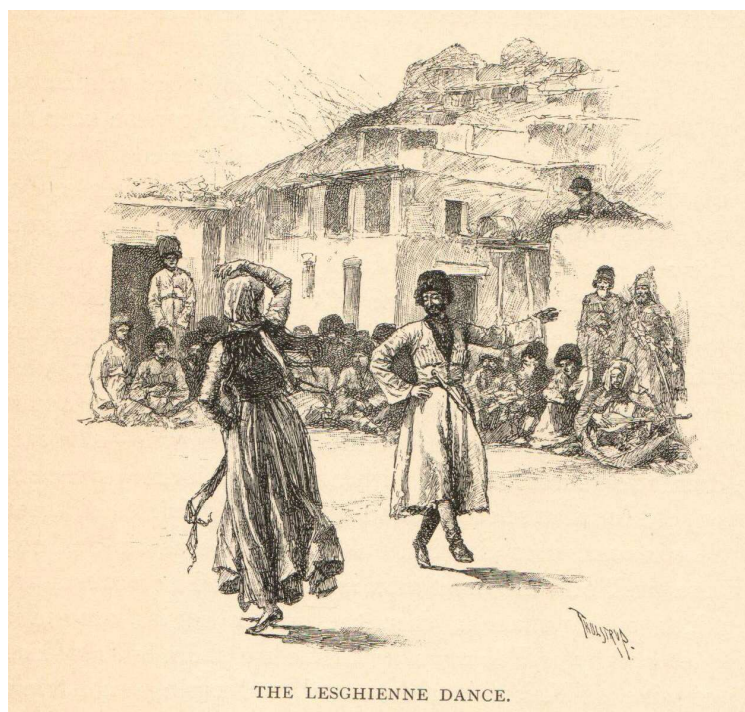
სურათი 2. თბილისის ბაზარი
Picture 2. Market Scene at Tbilisi

სურათი 3. თბილისის ძველი ციტადელი
Picture 3. The Old Citadel at Tbilisi

სურათი 4. თამარ დედოფლის ციხის ნანგრევები
Picture 4. Ruins of Castle of Queen Tamar

სურათი 5. ლეკური ცეკვა
Picture 5. The Lesghienne Dance